

Dermatoveneroloogia institutsionaliseerumine Eestis enne 1940. aastat

Ken Kalling

Leepravastane võitlus

Tänane Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Selts rõhutab oma põhikirjas, et jätkab 1935. aastal Tartu Dermatoloogia Seltsi poolt alustatud tööd. Dermatoveneroloogia institutsionaliseerumine Eestis algas siiski varem. Esimeseks märksõnaks oli leepra.

Kuigi Eestis oli juba keskajal leprosooriume, muutus leepra Venemaa Balti provintssides tõeliselt aktuaalseks 19. sajandi viimastel kümnenditel. Räägiti haiguse plahvatuslikust levikust. Ilmselt oligi seoses isikuvabaduste kasvuga toimunud inimeste lahkumine senistest endeemilistest leepprakolletest ning haigus levis linnadesse jm, samas jäi tõbi absoluutarvudes siiski tagasihoidlikuks. Probleem oli pigem selles, et leepra teema politiseerus. Venemeelsel propagandal oli kiusatus näidata pidalitõve, kui väidetavalt keskaegse igandi, stereotüübi kaudu, et Balti provintsside erikord on tagurlik (ning vajaks keskvoimu sekkumist). Ilmselt oli süüdistus vanameelsuses isegi õige, kohalikud – nii saksa- kui eestikeelsed – asusid aga siiski ebameeldiva sildistamisega võitlema.

1887. aastal anti eesti-, läti- ja saksa keeles välja nn lendkirjad leepra kohta ning asutati Leepratõrje Komitee (1891. aastast Selts) esimeheks Eduard v. Wahl (1833-1890), hiljem Karl Dehio (1851-1927). Selts asus Tartus, selle ülesandeks oli korraldada pidalitõve vastast võitlust Balti provintssides, sj koguda ja jaotada rahalisi vahendeid. Seltsil olid tegev- ja auliikmed. Seltsi tööd korraldas üldkoosolek ning nõukogu.

1896. aastal nimetati igasse Balti kubermangu leepraarst. Veel enne, kui Vene seadusandlus seadustas 1902. aastal leeprahaigete sundinterneerimise, asutati leepratõrje seltsi initsiatiivil ja rahalisel toel tänapäeva Eesti aladel 4 leprosooriumi – Muuli (töötas aastail 1891-1944), Nina (1892-1916), Tarvastu (1899-1939) ja Kuuda (1896-1977, kuni 1995. aastani veneroloogiliste haigete kinnine ravila). 1904. aastal lisandus Audaku leprosoorium Saaremaal (suleti 1946). Leepra kõrgeaeg oli 20. sajandi esimene kümnend, siis (1909. aastal) loetleti tänapäeva Eesti ja Läti aladel 801 tõbist. Edasi hakkas see arv tänu rangele isoleerimispoliitikale langema ning kui 1920. aastal oli Eestis olnud veel 316 pidalitõbist, vähenes pidalitõbiste arv 1940. aastaks 113-le.

Pärast iseseisvumist, 1919. aastal, pandi Eestis ametisse leepraarst (ametikoht kaotati 1922. aastal). Eesti Vabariigis kandis leprosooriumite eest hoolt riik. Leepratõrje Selts – sisuliselt saksakeelne eraselts – lõpetas tegevuse 1925. aastal.

Dermatoveneroloogia Tartu ülikoolis

Naha- ja suguhaigustest hakati loenguid pidama peatselt pärast Tartu ülikooli taasavamist 1802. aastal. Tendents oli, et nahahaigusi käsitleti valdavalt terapeutide, suguhaigusi kirurgide poolt, loengud leidsid aset episoodiliselt. Esimest korda pidas loenguid veneerilistest haigustest 1807. aastal sünnitusabi ja veterinaaria professor Christian Friedrich v. Deutsch (1768-1843). 1810. aastal jätkas patoloogiaprofessor Daniel Georg Balk (1764-1826), kes käsitles lisaks suguhaigustele ka kroonilisi nahahaigusi. 1825-1826 pidas teraapia ja kliiniku professor Ludvig August Struve (1795-1828) loenguid nahahaigustest ja süüfilisest, lisaks kursust Liivimaa endeemilisest leeprast. Aastail 1845-1848 käsitlesid nahahaigusi patoloogiaprofessorid Josif Varvinski (1811-1878) ja Friedrich Oesterlen (1812-1877). Ilmselt puudutasid teemat ka patoloogia ja teraapia õppejõud (Heinrich Sahmen (1829-?), Johann Friedrich Erdmann (1778-1846), Herman Krause (1813-?), Adolf Wachsmuth (1827-1865). 1868. aastal luges nahahaiguste kursust riikliku meditsiini professor Carl Weyrich (1819-1876). Patoloogiaprofessor Alfred Vogel (1829-1890) tutvustas üliõpilastele ainet aastatel 1872-1883. 1884-1889 jätkas Fjodor Openhovski (1854-1914). Süüfilisest loeti Tartu ülikoolis eraldi kursust 1845. aastal (seda tegi anatoomia prosektor Otto Zilchert (1813-1848)), aastail 1864-1867 käsitles teemat kirurgiaprofessor Ernst Bergmann (1836-1907), 1876. aastal dotsent Carl Reyher (1846-1890), 1891-1894 Werner Maximilian Zoege v. Manteuffel (1857-1926), kes huvitus ka leeprast. E. Bergmanni huvi leepra vastu suunas vastavale alale ka juba mainimist leidnud kirurgiaprofessor E. v. Wahli ja sisehaiguste professor K. Dehio.

Eelmisel sajandivahetusel, mil dermatoveneroloogia kogus hoogu arstiteaduse eriharuna, oli ta Tartuski uus ning ilmselt mitte veel piisavalt teadvustatud, et võimaldada karjääri inimesel, kes ei kuulunud ei seni ülikoolis domineerinud saksakeelse eliidi, ega ka võimul oleva venekeelse sekka. Nimelt alustas 1898. aastal spetsialiseerumist suguhaiguste erialale eesti soost mees Aleksander Paldrok (1871-1944). 1904. aastal valiti ta Tartu ülikooli dermatoveneroloogia eradotsendiks, alates 1906. aastast luges ta kursust sugu- ja nahahaigustest juba regulaarselt. Aastatel 1913-1918 õpetas paralleelselt linnahaiglas veneerilisi haigusi ka sealne arst, eradotsent Edgar Terrepson (1872-1934).

A. Paldrok oli aga lisaks toonase nn Rostovtsevi eraülikooli nahahaiguste õppejõuks. 1915. aastal sai ta Tartu ülikooli korraliseks dotsendiks, 1917. erakorraliseks ning 1918. aasta jaanuaris korraliseks professoriks, olles seega üks esimesi soost professoreid Tartu ülikoolis. 1919. aasta septembris määrati A. Paldrok kateedrijuhatajaks. Viimast juba iseseisvas Eestis, kus tekkis ülikooli naha- ja suguhaiguste professor, mida kuni 1940. aastani juhtis asjaosaline ise. Dermatoloogia alal sai sõdade vahelisel ajal erialase ettevalmistuse terve hulk arste. Paldroki lähim kaastööline õppetoolis oli kaua tema assistent Aleksander Pooman (1903-1938), kes paraku suri noorelt. Tundub, et professori sooviks oli seejärel endale järglane kasvatada oma pojast, Heiti Paldrokist (1911-1972). (H. Paldrok emigreerus 1944 ning töötas Rootsis arsti ja mükoloogia eksperdina.)

Tartus hospitaliseeriti naha- ja suguhaigeid 19. sajandil nii ülikooli haavakliinikus kui linnahaiglas. 1896. aastal sisustati Puiestee tänavale linna nais sugu- ja nahahaiguste haigemaja (eeskätt prostituutide sundravi silmas pidades), meeste sarnane asutus oli Aleksandri tänavas. Pidalitõbistele lõi Leepratõrje Selts Tartu lähisteale (praegusesse Veeriku linnaossa) juba mainimist leidnud Muuli leprosooriumi.

Eraldiseisva dermatoveneroloogia kliiniku lugu algas 1911. aastal, mil A. Paldroki initsiatiivil avati Tartus naha- ja suguhaiguste eriambulants (tänapäeva Kroonuaia tänaval). Neis ruumides toimusid ka loengud. Esimese ilmasõja ajal oli asutus sunnitud kolima, iseseisvas riigis saadi ruumid Jakobi tänavale. 1922. aastal laienes nahapolikliinik Muuli pidalitõbila võrra. 1923. aastal avati Tartus paiknenud 2. diviisi laatsaretis nahahaiguste jaoskond ka eraisikutele. Selle meditsiiniline juhatamine jäi dermatoveneroloogia õppetooli juhatajale. Sõjaväe laatsaretis hakati läbi viima ka õppetööd.

Suguhaigete ravi korraldus sõjaeelses Eesti Vabariigis

Pole ilmselt vale tõdeda et sõjaeelse dermatoveneroloogia raskuskese oli suunatud suguhaiguste vastasele võitlusele. (Taustainfoks: 1921. aastal registreeriti riigis süüfilist 1371 juhtu, gonorröad 2397 juhtu, 1934. aastal olid vastavad arvud 354 ja 3380.) Suguhaigete üle arvepidamine algas veel Vabadussõja käimas olles – Tallinna linn võttis vastava sundmääruse vastu 1919. aastal, riik 1921. aastal. 1926. aastal nägi ilmavalgust „Külgehakkavate ja suguhaiguste registreerimise seadus“. (Siinkohal mainitud ja nii mõnedki edaspidi äramärkimist leidvad määrused ja seadused said aja jooksul parandusi ja lisasid.)

Suguhaiguste alases retoorikas sai olulise koha nn „naisküsimus“. Esimestel iseseisvas riigis veneroloogia vallas astunud sammudel oli tugev soospetsiifiline aktsent. Kõigepealt Tallinnas (1920. aastal) ja siis eelneva eeskujul ka kogu riigis (1921), hakkasid kehtima prostitutsiooni

„ja sellega kaasaskäivate suguhaiguste“ vastu võitlemise määrused, mis nägid mh ette võimaluse enda ravimisel hooletute prostituutide sundraviks. See ei olnud Eestis iseenesest uus asi – juba 19. sajandi algusaastatel oli seda nt Tallinnas rakendatud. Uus ei olnud ka prostitutsiooniga kaasnevate probleemidega võitlemiseks loodud nn komblusvalve asutuste institutsioon. Seegi traditsioon ulatus 19. sajandisse. 1887 oli Tallinnas loodud nn magdaleenium, asutus „langenud naiste“ ümberkasvatamiseks (asus tänapäevase Magdaleena haigla lähedal). Eesti Vabariigi komblusvalve ülesandeks oli hoida ära suguhaigusi ja juhatada hoolealuseid korralikule elule. Komblusvalve asutused töötasid juba jutuks olnud prostitutsiooni reguleerima pidavate määruste alusel, olles paraku küllaltki ebamäärase staatusega. Kui 1924. aastal valiti Tallinna asutuse juhatajaks dr Adele Luuk-Lik (1890-1939), anti linna Tervishoiu Komisjoni poolt mõista, et vastav samm arvestas naisorganisatsioonide liidu palvet. 1920. aastal sündinud Eesti Naisliit oli enda juurde tõepoolest asutanud prostitutsiooni vastu võitlemise komisjoni.

Veel oli Tallinnas kaks linna suguhaiguste ambulatooriumi (nõuandekohta) linnakodanikele. (1924. aastal külastas neid 490 meest 3502 korda ja 176 naist 1891 korda. Tuldi ka nahahaigustega – mehi 17 isikut ja naisi 4.) Tallinnas asus Tatari tänaval naha- ja suguhaigete haigemaja (asutatud 1918). Selle 1924. aasta aruandest selgub, et iseseisvusaastatel oli ravil olnute arv vähenenud, eeskätt süüfilisehaigete arvel. 1924. aastal viibis haiglas üheaegselt keskmiselt 50-60 inimest, kokku kogunes haiglapäevi 21 485 (587 haiget, kusjuures nt 1922. aastal oli ravil olnud 778 haiget). Nahahaigustega viibis haiglas 23 isikut kokku 431 päeva.

Eestis oldi teadlikud muu maailma seadusandlusest, millega püüti piirata prostitutsiooni ja suguhaigusi. Probleemiks oli see, et informatsiooni oli vaid nende prostituutide kohta, kes olid registreeritud (Tallinnas u 500, Tartus ligi 100 isikut, kellest enamus põdes ka suguhaigusi). Ravimise korraldamist takistas aga meditsiinisüsteemi killustatus – eraarstid konkureerisid omavalitsuste ja haigekassade poolt rajatud raviasutustega. Võimud tunnistasid ka, et prostitutsioon kui selline on sotsiaalne probleem ja sellega ei peaks tegelema meedikud, kuid ühiskonna tollases faasis tuli kujunenud olukorraga leppida.

1927. aastal vastu võetud „Suguhaiguste vastu võitlemise seadus“, sätestas ravi, kui riigi ja omavalitsuste poolt tasustatava. Seaduses oli suur osa jätkuvalt pühendatud prostitutsiooni korraldamisele, kuigi tunnistati, et suguhaigused ei levi vaid prostituutide vahendusel. Antud juhul oli kaalutluseks võimalikult suurema osa haigete kaasahaaramine. Seaduse seletuskirjas rõhutati veel, et arstimine peab olema sunduslik ja tasuta ning samal ajal tagama haiguse saladuse kaitse. 1930. aastal võeti vastu selle seaduse parandus, milles riigi kulul ravi garanteeriti vaid puudust kannatajaile. 1927. aastal võeti veel vastu Rahva tervishoiu

korraldamise seadus, mis viis võitluse suguhaiguste, kuid ka prostitutsiooniga, Tervishoiu ja hoolekande valitsuse pädevusse. Kõiki tervishoidu puudutavaid seadusi ja määrusi töötati välja koostöös arstide seltsidega, alates 1935. aastast Arstide Kojaga.

Eesti arstideseltside panus dermatoveneroloogia arengusse

Iseseisvas Eestis sai eestikeelse arstkonna ühteliitvaks organiks Eesti Arstideseltside Liit, selle nõ tööorganiks Eesti Arstide Päevad ja Eesti Arstide Kongressid. Esimene kongress peeti 1921. aasta 2.-4. detsembril Tartus. Kongressi väljakuulutamisel oli üheks kolmest kavandatud sektsioonist „Suguhaigused ja nende vastu võitlemine“. Plaaniti järgmisi alateemasid: suguhaigused ja nende vastu võitlemine; alkohol ja suguhaigused; suguhaiguste levik prostitutsiooni jm teel; suguhaiguste leviku põhjused (isiklikud ja sotsiaalsed); pornograafia kirjanduses ja kunstis; prostitutsiooni korraldus; suguhaiguste ravitsemise korraldus; „profülaksis“ üldiselt ja sõjaväes; sugueluline pedagoogika koolis, vabrikutes, seltskonnas, sõjaväes, haigemajades, ambulatooriumites jne; seadused suguhaiguste ja prostitutsiooni vastu võitlemiseks. Sektsioonis toimus 15 ettekannet ning A. Paldrok pidas kongressi ühe kolmest plenaaretttekandest.

Kongress võttis vastu suguhaiguste vastu võitlemise resolutsioonid, mis räägivad „profülaksi“ vajadusest (nii kohtadel kui sõjaväes), kutsuti üles korraldama kursusi, rajama Tallinnas ja Tartus erihaiglaid, *Lex veneris*'e väljatöötamiseks valiti komisjon koosseisus A. Paldrok, Harry Rüütman (1889-1971) ja Eduard Kengsepp (1864-1926).

Veel on oluline, et otsustati luua Suguhaiguste Vastu Võitlemise Selts. Seltsi põhikirja väljatöötamiseks ja asutamiskoosoleku kokkukutsumiseks valiti komisjon koosseisus A. Paldrock, E. Kengsep ja E. Terrepson. Nimetatud isikud (lisaks veel August Kook (1890-1941)) esitasid 1922. aasta mais Tartu-Võru Rahukogule „**Eestis Suguhaiguste Vastu Võitleva Seltsi**“ põhikirja, paludes see registreerida. Seltsi sihiks oli võidelda suguhaiguste vastu Eestis, hoiatada kodanikke antud ohu eest ning „juba tekkinud pahandusi võimalikult vähendada.“ Seltsi „abinõud“ oma sihtide saavutamisel oleksid pidanud olema: teavitustöö, teadusliku statistilise materjali kogumine, kõikvõimalike muude suguhaiguste leviku vastu suunatud ettevõtmiste toetamine ning kongresside korraldamine. Selts oluks üle-Eestiline, kohtadel oleks seda esindanud haruseltsid. Seltsil ja haruseltsidel oluks õigus asutada „ambulantsi-haigemaja osakondi, ravitsemise abinõudega varustuse osakondi, varjupaikade osakondi, prophylaxise osakondi“. Seltsil olid ette nähtud (mõlemast soost) tegevliikmed ja auliikmed.

Paraku ei jäänud rahukogu põhikirja esialgse projektiga rahule. Selles olid mõned puudused ja vastuolud kehtiva seadusandlusega (nt sooviti seltsile Eesti Punase Ristiga sarnast staatust, mh aruandluskohuslust otse valitsusele) ning dokument saadeti vastavate kommentaaridega A. Paldrokile – kel oli volitus registreerimise asja ajada – tagasi. Oli aga juba kätte jõudnud juunikuu keskpaik ja professor lahkunud oma igasuvisele Saaremaa puhkusele. Paberid liikusid küll professorile järele, kuid ettevõtmine, tundub, jäi siiski katki – vähemalt pole nimetatud seltsi toimikus Rahvusrhiivis rohkem lehekülgi.

Kui ajakirjas *Eesti Arst* tehti 1937. aastal ülevaade seni arstide kongressidel ja -päevadel vastu võetud resolutsioonidest, siis suguhaiguste puhul konstateeritakse „profülaksise“ toimumist (peamiselt tegelevat sellega Eesti Tervishoiu Muuseum – viimases oli põhikirja järgi ka suguhaiguste osakond) jm edusamme. Kunagi kavas olnud suguhaiguste vastu võitlemise seltsi asjus tõdetakse, et on loodud nahaarstide eriaseltsid Tallinnas ja Tartus.

Enne kui minna nende seltside tegevuse juurde, mainitagu, et nahahaigustele oli pühendatud omaette sektsioon veel II Eesti Arstide Kongressil 1932. aastal Tartus, kus peatähelepanu all oli leepira. Üksikuid ettekandeid naha- ja suguhaiguste teemadel tehti arstide päevadel, lisaks arvukad sõnavõttud kõikvõimalikes seltsides. Ajakiri *Eesti Arst* pühendas mõnes oma numbris (nr 5, 1931; nr 10 1935) peatähelepanu nahahaigustele, ilmus populaarteaduslikke kirjutisi.

Eraldi peatüki moodustab käesolevas seoses tollaste eugeenikute tegevus. 1924. aastal asutatud Eesti Eugeneika Selts „Tõutervis“ rõhutas oma nn juhtlausetes suguhaiguste vastast võitlust. Eugeneikud toetasid veneroloogide tööd ka oma abielunõuandekohtade kaudu. Eugeneikutega seoses peab mainima omakorda karskustegelasi, kes samuti oma võitluse ühe eesmärgina nägid suguhaiguste vähendamist rahva hulgas.

Nahaarstide seltsid

Esimene Eesti Arstide Kongress võis olla stiimul, mis aitas kaasa otsusele luua Tallinnasse dermatoveneroloogide erialaühing. Juba 1921. aasta jõulude eel asutati **Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide selts**. Asutajaid oli 14, eestvedajad H. Rütman ja Friedrich August Spindler (1867-1941). Selts registreeriti 1922. aasta märtsis, ametlike asutajatena Oskar Pallop (1895-?), H. Rütman ja Robert Koch. Seltsi esimeseks esimeheks sai Jaan Ruubel (1887-1958), edaspidi juhatasid seltsi H. Rütman (aastatel 1923-1927), Roman Luuk (1889-1956) (1928-1929) ja Jaan Piiskop (1883-1956). 1924. aasta märtsis oli seltsil liikmeid 25. (Teadaolevalt tegutses Tallinnas nt 1922. aastal 24 ja 1939. aastal 36 dermatoveneroloogi.)

Selts omas ruume linna suguhaiguste ambulatooriumis, alates 1927. aastast käidi koos Eesti Punase Risti peavalitsuse ruumes. Seltsi tegevliikmeiks võisid olla ainult arstid (kes ei pruukinud siiski vaid Tallinnas elada), auliikmeteks arstid ja teadlased teistelt aladelt, nagu ka kirjavahetaja liikmeks. Põhikiri sätestas, et seltsist heidetakse välja need, kes arsti eetika vastu raskelt eksivad. Selts määratles enda sihtidena teadustöö arendamise, samuti „seltsi liikmete keskel ametivennalist vahekorda edendada, arstide ja seltskonna vahelisi eksiarmusi selgitada.“ Töömeetodeina nähti: teaduslike ettekandekoosolekute pidamist; raamatute ja ajakirjade väljaandmist; raamatukogu asutamist; eriarstide päevade kokkukutsumist ning statistilise materjali kogumist. Selts rõhutas oma rahvusülesust („koosolekutel võib rääkida igas keeles“), sinna kuulusid lisaks eestlastele ka saksa, vene ja juudi arstid (kellel samas olid olemas oma rahvuslikud arstide organisatsioonid). 1929. aastal oli Tallinna nahaarstide seas eestlasi 11, sakslasi 7, juute 6.

Seltsil ilmus 1928. aastal kogumik, milles on toodud ülevaade seltsi senisest tegevusest. Ilmneb, et olemasolu jooksul oli peetud 52 koosolekut. Seda on palju, võrreldes enamuse teiste tollaste arstide seltsidega. Koosolekutel oli toimunud nii haigete demonstratsioone kui teaduslikke ettekandeid ja diskussioone erialaste teaduslike ja praktiliste küsimuste alal. Mh võeti seisukohti riiklike ettevõtmiste suhtes (tervishoiu statistika kava, suguhaiguste vastu võitlemise seadus jne). Kogumikust selgub ka seltsi liikmeskond.

Kokkuvõtvalt võib tallinlaste seltsi kohta öelda, et kuigi see tegeles teaduskoosolekute korraldamisega, andis välja ühe üllitise ning lõi raamatukogu (kus 1928. aastaks oli 126 nimetust), oli tegemist ilmselt siiski enamjaolt kutsesisese eneseregulatsiooni organiga, mille peamine eesmärk oli Tallinnas „turu“ korrastamine. Seda näitab seegi, et seltsis peetud ettekanded olid valdavalt suguhaigustega seotud (muudest teemadest märgitagu pidalitõbe ning mikrobioloogia valdkonda kuuluvaid küsitlusi) – olid ju ilmselt just suguhaigused need, mis erapraktiseerijale sissetuleku andsid.

1930. aastate kohta on seltsi tegevusest vähe teada. Üks mäрге, et selts siiski töötas, pärineb 1938. aastast, siis avaldas üks ungari arst tänu seltsi esimehele, sanitaar-major J. Piiskopile (abi eest Tallinna kooliõpilastel mükogeensete juuksehaiguste alal uuringute tegemisel).

Tartu Dermatoloogia Selts registreeriti siseministeeriumi poolt 1935. aasta veebruaris. Seltsi asutajatena figureerivad professor A. Paldrok, Johannes Imelik (1889-1957) ja A. Pooman. Tartus loodud seltsi sihtidena on põhikirjas märgitud soov koondada kõiki (Eesti) naha- ja suguhaiguste arste, et töötada rahva kasuks ning teaduse saavutustega kaasa minna. Eriliselt rõhutati võitlust suguhaigustega. Viimane töö olevat läbi viidav vaid ühisel nõul ja jõul,

vastavate juhiste ja teadmiste levitamiseks laiemate rahvahulkade ja eriti noorsoo seas. Et antud vallas edukas olla, oli vaja: koguda statistilisi materjale, et põhjendatult esitada ettepanekuid vastavate seaduste parandamiseks või uute väljatöötamiseks; toetada kõiki ettevõtmisi, mis aitaksid kaasa suguhaiguste vähenemisele; luua kontakte tervishoiu juhtivate organite ning teiste linnade naha- ja suguhaiguste arstide ja seltsidega; korraldada erialaarstide kongresse või päevi koostöös tervishoiu juhtivate organitega. Seltsil oluks õigus asutada ambulantsi, haiglat, varjupaika või profülaktilist asutust (selles mõttes erines tartlaste seltsi põhikiri tallinlaste omast, sarnanedes 1922. aastal asutamisel olnud suguhaiguste vastu võitlemise seltsiga). Ka Tartus olid seltsil ette nähtud tegev-, toetaja- ja auliikmed.

(Kahe paralleelse erialaseltsi loomise puhul tuleb tõdeda, et säärane konkurents ühe meditsiinieriala sees ei olnud Eestis õigupoolest uus – ka nt psühhiaatritel oli 1925. aastal Tallinnas loodud Vaimse Tervise Ühing ja Tartus 1932. aastal Ludvig Puusepa eestvõttel ilmavalgust näinud Eesti Vaimutervishoiu Ühing.)

Tartu nahaarstide seltsi tegevusest on paraku säilinud palju vähem teavet kui tallinlaste omast. On mitmeid märke – nt ei ole seltsi 1940. aastal Tartus likvideerimisele läinud organisatsioonide nimekirjas –, mis lubaksid ajaloo uurijal küsida, kas Tartu Dermatoloogia Selts üldse tööle hakkas? Vastus on jaatav.

A. Paldrok, oma 1939. aastaga dateeritud eluloos, teatab, et on „Tartu Dermatoloogia Seltsi asutamise mõtte algataja, asutaja liige ja esimees, alates 1935 kuni tänini“. 1936. aastal, vastates küsimustikule, mille ülesandeks oli koguda informatsiooni Eesti arstkonna kohta, kinnitavad oma kuulumist seltsi veel A. Pooman (kes lisab, et on ka seltsi juhatuses) ning Elmar Kalamees (1893-1944), (sõjaväearst, Tartu garnisoniarst alates 1934. aastast). Kindlaim kinnitus seltsi töötamisele tuleb 1940. aasta septembrist, mil ajalehes *Postimees* ilmus teade, mille kohaselt Tartu Dermatoloogia Selts koos Tartu Juudi Arstide Seltsiga on korraldanud teaduskoosoleku, kus (Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Seltsi liige) Moses Kolomoitsev (1894-1985) tutvustas prostitutsiooni ja suguhaiguste vastast võitlust NSV Liidus.

Kokkuvõtteks

Võrreldes sõjaeelse Eesti nahaarstide seltsi, tuleb tõdeda, et tallinlaste oma oli tegusam. Samas jäi selle aktiivsuse kõrgaeg ilmselt 1920. aastatesse. Tallinna selts ei olnud samas muule Eestile nii avatud kui Tartu oma, viimase loomisel näib eeskujuks olevat olnud 1922. aastal kavas olnud üleriigiline suguhaiguste vastase võitluse selts.

1935. aastal loodud Tartu Dermatoloogia Selts, mille õigusjärglane on ka tänane Eesti Naha- ja Suguhaiguste Arstide Selts, jättis oma tegevusest vähem jälgi. Selle põhjuseks (aga ka tallinlaste 1930. aastail vähenenud aktiivsuse seletuseks) olla muutunud olukord kodumaise arstinduse ja tervishoiu arengus. 1934. aasta järel autoritaarseks muutunud riigivõim asus kujundama vertikaalset võimukorraldust. Nõ altpoolt lähtuvat initsiatiivi esindavad liikumised kaotasid oma tähtsuse. Tekkis keskne ja kõigile praktiseerijaile kohustuslik arste riigivõimu ees esindav Arstide Koda ning kõikvõimalikud arstide seltsid taandusid pigem kohaliku seltsielu või teaduse populariseerimise keskusteks. Arstide Koja kaudu asuti korraldama ka nn eriarstide tegevust. 1938. aastal töötati kokas välja Arstide-eriteadlaste kutsekorralduse määruse kava, mis järgmisel aastal kinnitati sotsiaalministri poolt. Edaspidi pidanuks naha- ja suguhaiguste alal praktiseerivad tohtrid enda kutseküsimusi korraldama juba mainitud seaduse ning Arstide Koja (selle eritoimkonna) kaudu. Erialaseltsid jäid teoreetilise eneseharimise keskkonnaks, seda nii Tallinnas kui Tartus. Kujunenud olud jäid siiski lühikeseks – 1940. aasta ja sellele järgnenud aastakümned tõid kaasa suuri muutusi.

Ken Kalling(2010)

Kirjandus

Üldist

Jervan, M. Suguhaigused kaitsevæes 1921-1930. Eesti Arst, 1931, 5. Lk 329-337.

Kalling, K. Dermatoveneroloogia institutsionaliseerumine Eestis enne 1940. aastat. Eesti Arst, 2010, 5. Lk 339-347.

Lüüs, A. Suguhaigete ravitsemise korraldus Eestis. Eesti Arst, 1922, 7. Lk 313-318.

Nurmand, L. Suguhaiguste esinemine ja nende vastu võitlemine Eesti Nõukogude Sotsialistlikus Vabariigis: väitekiri esitatud Tartu Riiklikule Ülikoolile meditsiiniliste teaduste kandidaadi teadusliku kraadi omandamiseks. Tartu Riiklik Ülikool, mikrobioloogia ning dermatoloogia ja veneroloogia kateeder, 1949.

Parmakson, P. Saksa okupatsiooni ajal ENSV-s levinud sügeliste epideemiast ja selle likvideerimise võimalusist. Nõukogude Eesti Arst, 1945, ½.

Piiskop, J. Tallinna dermatoloogide ja veneroloogide seltsi tegevusest 1921-1924. a. Eesti Arst, 1924, 5/6. Lk 132.

Spindler, A. Geschichte der Syphilis in Reval. Archiv für Dermatologie und Syphilis, Bd. 128, 1921.

Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Seltsi teaduslised toimetused 1921-1928. Tallinn: Tallinna Dermatoloogide ja Veneroloogide Selts; 1928.

Dermatoveneroloogia Tartu ülikoolis

Normann, H. „Tartu Ülikooli dermatoloogia polikliiniku arenemisloost“, Eesti Arst, 1931, 5. Lk 311-319.

Vahter, H. 60 aastat Tartu Dermatoloogide Seltsi asutamisest. Eesti Arst, 1996, 4. Lk 456-458.

Vahter, H. Eesti dermatoveneroloogia koolkonna arengust Tartus. Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, 1987, 21. Lk 159-162.

Leepra

Kalling, K. Eesti arstide pidalitõve-ekspeditsioonid. Tartu ülikooli ajaloo küsimusi, 2007, 34. Lk 28-48.

Kalling, K. Pidalitõbi – vari minevikust. Horisont, 2006, 1. Lk 10-7.

Kõrge, K. Jooni leepararavi arengust Saaremaal. Eesti Arst, 1935, 10. Lk 773-787.

Normann, H. Meditsiin-historilisi ja üldisi märkmeid Eesti leprosooriumite kohta. Eesti Arst, 1931, 7. Lk 423-434.

Parmakson, P. Kuuda leprosoorium 1896-1936. Eesti Arst, 1936, 12.

Parmakson, P. Leepra-endeemia areng ja praegune seisund Eestis. Eesti Arst, 1940, 4. Lk 250-259.

Parmakson, P. Leepra vastu võitlemisest Eestis. Eesti Arst, 1936, 12.

Rõigas, E., Uuetoa, R. Leepravastase võitluse ajaloost Eestis. Nõukogude Eesti Tervishoid, 1965, 2.

Sarv, A. XIII ja XX sajand kõrvuti. Tallinan Jaani seegi ajalugu pidalitõbilast pudupoeni. Hippokrates, 2000, 15. Lk 186-188.

Sarv, A. Haridus ja meditsiin käsikäes Kuudal. Hippokrates, 2004, 58. LK 691-693.

Sarv, A. Meenutades Kuuda leprosooriumi 100-aastast ajalugu. Hippokrates, 2007, 76. Lk 59-64.

Sarv, A. Meenutades vanu asju hoiame mõnikord ära uued probleemid. Hippokrates, 2001, 29. Lk 562-563.

Sarv, A. Mineviku varjud ulatuvad tänapäeva. Hippokrates, 2002, 33. Lk 230-235.

Sarv, A. Nina leprosoorium. Hippokrates, 2002, 39. Lk 710-713.

Sarv, A. Sada aastat Audaku leprosooriumi asutamisest. Hippokrates, 2003, 45. Lk 460-465.

Sarv, A. Tarvastu leprosoorium – vaimude maja – 100. Hippokrates, 1999, 10. Lk 635-637.

Talvik, S. Die Lepra im Kreise Oesel : eine epidemiologische Untersuchung nebst historischer Einleitung. (Tartu Ülikooli arstiteaduskonnale esitatud ja avalikuks kaitsemiseks määratud väitekiri arstiteaduse doktori astme omandamiseks). Tartu: Postimees, 1920.

Aleksander Paldrok

Aimla, M.-A. Arstiteaduse ajaloo suurkuju professor Aleksander Paldrok. Hippokrates, 73 (august) 2006. Lk 376-384.

Haavel, A. Professor Aleksander Paldrok – maailmamainega teadlane, arst ja ühiskonnategelane. Eesti Arst nr 2, 1991, lk 110-112.

Vahter, H. 100 aastat professor A. Paldroki sünnist. Eesti Arst, 1971, lk 296-297.

Vahter, H. Akadeemik Aleksander Paldrok. 50 aastat Eesti Teaduste Akadeemiat. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia, 1989. Lk 122-124.